

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ЦЕНТР ЗДВН  
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА  
ЛЦДН у м.КОНОТОП  
(місто знаходження НКП)

До захисту допускається  
Завідувач кафедри, проф.  
\_\_\_\_\_ В.М.Боронос  
« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

## ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

ЖИТЛОВА СУБСИДІЯ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ  
АДРЕСНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

Освітній рівень «Бакалавр»

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Керівник роботи:

\_\_\_\_\_  
(підпис)

О.В. Щербина  
(ініціали, прізвище)

Студент:

\_\_\_\_\_  
(підпис)

О.В.Бабич  
(ініціали, прізвище)

Група:

\_\_\_\_\_

Суми

2020

## РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 38 с., 11 рис., 9 табл., 2 додатки, 26 джерел.

Мета роботи – дослідження стану фінансування та використання житлових субсидій, виявлення основних проблем субсидіювання та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності системи соціального забезпечення населення в країні.

Об'єкт дослідження – динаміка та структура субсидій населення України протягом 2015-2019 років.

Методи дослідження - абстрактно-логічний, порівняльний, вертикальний, горизонтальний, трендовий, графічний.

Аналіз фінансового забезпечення житловими субсидіями дозволяє оцінити стан ефективності надання фінансової допомоги, причини такого стану, визначити шляхи вдосконалення системи соціального забезпечення населення.

В першому розділі визначено сутність та види системи державної соціальної підтримки населення; сутність субсидії як інструмента адресної фінансової допомоги населенню; досліджено зарубіжний досвід житлового субсидіювання на прикладі країн Європи.

У другому розділі проведено аналіз фінансового забезпечення житлових субсидій; аналіз державних субвенцій на надання житлових субсидій; аналіз витрат населення на оплату житлово-комунальних послуг.

У третьому розділі визначено шляхи підвищення ефективності фінансування та використання житлових субсидій. Запропоновано критерії перевірки ефективності надання житлових субсидій населенню, а також визначено роль субсидій у розвитку житлово-комунального господарства.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА, ЖИТЛОВІ СУБСИДІЇ, ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, СУБВЕНЦІЯ, ВИТРАТИ НА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ.



## ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. ЖИТЛОВА СУБСИДІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАСЕЛЕННЯ.....	7
1.1 Система державної соціальної підтримки населення: сутність, види та функції .....	7
1.2 Субсидія як інструмент адресної фінансової допомоги населенню.....	10
1.3 Зарубіжний досвід житлового субсидіювання.....	13
2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ В УКРАЇНІ.....	15
2.1 Аналіз фінансового забезпечення населення житловими субсидіями.....	15
2.2 Аналіз державних субвенцій на надання житлових субсидій.....	22
2.3 Аналіз витрат населення на оплату житлово-комунальних послуг.....	24
3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ.....	28
3.1 Критерії фінансового моніторингу ефективності надання житлових субсидій населенню .....	28
3.2 Роль житлових субсидій в розвитку житлово-комунального господарства країни.....	30
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34
ДОДАТКИ.....	37

## ВСТУП

**Актуальність теми дипломної роботи.** Проблема соціальної підтримки людини має місце в будь-якому суспільстві. Вона, як свідчить історична практика, є необхідним параметром суспільного устрою, системи суспільних відносин. Житлова субсидія – це особливе соціально-економічне явище, що синтезує економічні та соціальні відносини. Її місце, роль, функціональне призначення визначаються тим, що воно включає в себе, в першу чергу, комплекс економічних відносин з приводу фінансової підтримки соціально вразливих груп населення, забезпечення оптимального поєднання економічної ефективності і соціальної справедливості.

Проблемам державних субсидій присвячені праці Івашової Л.М., Івашова М.Ф.[9], Корнєєнко О.В.[12], Курипко Т.В.[13], Хомич І.Ю.[24] та ін. Однак неефективність економічних реформ у нас час призводить до перерозподілу доходів населення, а заходи з соціального захисту не мали значного впливу на подолання бідності в Україні. Саме тому на сьогоднішній день потреба найбільш незахищених верств населення у соціальних виплатах стрімко зростає.

Робота присвячена дослідженню актуальних питань: фінансове забезпечення окремих верств населення житловими субсидіями, місце та роль державного фінансування домогосподарств у соціально-економічному розвитку.

**Мета роботи** – дослідження стану фінансування та використання житлових субсидій, виявлення основних проблем субсидіювання та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності системи соціального забезпечення населення в країні.

**Завдання дослідження**, які поставлені та вирішені для досягнення мети роботи:

- розглянути субсидію як інструмент адресної соціальної допомоги в системі фінансової підтримки населення;

- провести аналіз рівня фінансового забезпечення житловими субсидіями населення України, а також аналіз розміру державних субвенцій на надання житлових субсидій;
- визначити критерії, за якими проводиться фінансовий контроль ефективності надання житлових субсидій;
- визначити роль житлових субсидій у житлово-комунальному господарстві.

**Об’єкт дослідження** – сучасний стан системи фінансового забезпечення населення житловими субсидіями.

**Предмет дослідження** – фінансові відносини, що виникають між державою та домогосподарствами з приводу нарахування і виплати адресної фінансової допомоги у вигляді житлових субсидій.

**Методи дослідження**, що були використані в роботі: абстрактно-логічний, порівняльний, графічний, вертикальний (структурний) і горизонтальний (часовий) аналіз.

**Структура роботи.** Основна частина дипломної роботи складається з трьох розділів. У першому розділі розкрито сутність, види та функції системи державної соціальної підтримки населення, а також сутність субсидії як інструмента адресної фінансової допомоги населенню та зарубіжний досвід житлового субсидіювання.

У другому розділі було проведено аналіз фінансового забезпечення житловими субсидіями населення України, аналіз субвенцій на надання житлових субсидій з Державного бюджету, аналіз витрат населення на житлово-комунальні послуги за типом населеного пункту.

У третьому розділі розроблено шляхи підвищення ефективності фінансового забезпечення житловими субсидіями населення, запропоновано критерії оцінки ефективності надання житлових субсидій, а також визначено соціальну та економічну роль субсидій у розвитку житлово-комунального господарства.

**Фактологічну основу** роботи складають матеріали періодичних видань, офіційні дані з сайтів Державної служби статистики, Міністерства фінансів, Міністерства соціальної політики та Державної аудиторської служби України.

# 1 ЖИТЛОВА СУБСИДІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАСЕЛЕННЯ

## 1.1 Система державної соціальної підтримки населення: сутність, види та функції

Державна соціальна підтримка – категорія, перш за все фінансово-економічна, що виникає і розвивається на базі економічних, фінансових і соціальних законів. Розвинена і ефективна система соціальної підтримки забезпечує нормальний відтворювальний процес, розширює можливості для певних верств населення задовольняти свої потреби, сприяє стабільності суспільства, зміцненню впевненості в завтрашньому дні, пом'якшує соціальні конфлікти, сприяє їх мирному вирішенню.

Цікавим у цій сфері є дослідження науковця з республіки Білорусь О.В. Корнєєнко. Зокрема цей автор наводить визначення таким категоріям, як:

1) Соціальні виплати – «надання конкретним особам або їх сім'ям коштів в зв'язку з настанням в їх житті певних подій / ситуацій внаслідок соціальних ризиків, з метою відшкодування втраченого доходу (майна, власності) або надання додаткового доходу в зв'язку з його відсутністю або низьким рівнем в різних формах: пенсій, допомог або компенсацій (для повного або часткового відшкодування витрат, пов'язаних з особливими умовами проживання або трудової діяльності, зі смертю, зі шкодою, завданою здоров'ю, вихованням дітей, з втратою майна), а також стипендій» [12, с. 73].

2) Соціальна підтримка – «діяльність по задоволенню потреб конкретних людей або їх сімей, що виникають внаслідок настання в їхньому житті певних подій під впливом соціальних ризиків, шляхом надання їм:

- спеціалізованих соціальних послуг, тобто сприяння в здійсненні різного роду функцій, пов'язаних з життєдіяльністю, в натуральній формі;
- спеціальних соціальних пільг, тобто переваг, пов'язаних зі звільненням або полегшенням умов виконання ними встановлених законодавством норм (правил, умов) життєдіяльності матеріального характеру (пільги в

галузі житлового забезпечення та житлово-комунального обслуговування; в області медичного забезпечення та реабілітації тощо) ;

– щомісячних та одноразових соціальних допомог» [12, с. 74].

Ми погоджуємося з висновками О.О. Корнієнко, що під соціальним страхуванням слід розуміти систему відносин з розподілу і перерозподілу національного доходу, що полягають у формуванні спеціальних страхових фондів для утримання осіб, які беруть участі в суспільній праці, тобто комплекс заходів, спрямованих на надання допомоги непрацездатним особам. Під заходами з організації соціального захисту розуміються індексація цін і доходів населення; встановлення мінімального заробітку; визначення мінімального споживчого бюджету тощо. Під соціальною підтримкою – діяльність з надання соціальної допомоги громадянам і сім'ям, які потрапили під вплив соціальних ризиків і перебувають у важкій життєвій ситуації - ситуації, об'єктивно порушує нормальну життєдіяльність особи і складної для його самостійного вирішення. Об'єктом соціальної підтримки є працездатні особи [12, с.76].

Отже, житлова субсидія за своєю природою може розглядатися як елемент соціального захисту і соціальної підтримки, залежно від того, хто є отримувачем субсидії (працююча чи непрацююча особа).

Соціальна підтримка в рамках соціального захисту практично виконує три основні функції (рис. 1.1)

Треба мати на увазі, що збереження соціальної стабільності в умовах зниження рівня життя – це системний процес. Розробка дієвого механізму соціальної підтримки населення в даний час являє собою одну з найгостріших соціально-економічних проблем, оскільки залежить не стільки від законодавчого регулювання, скільки від фінансових можливостей держави.



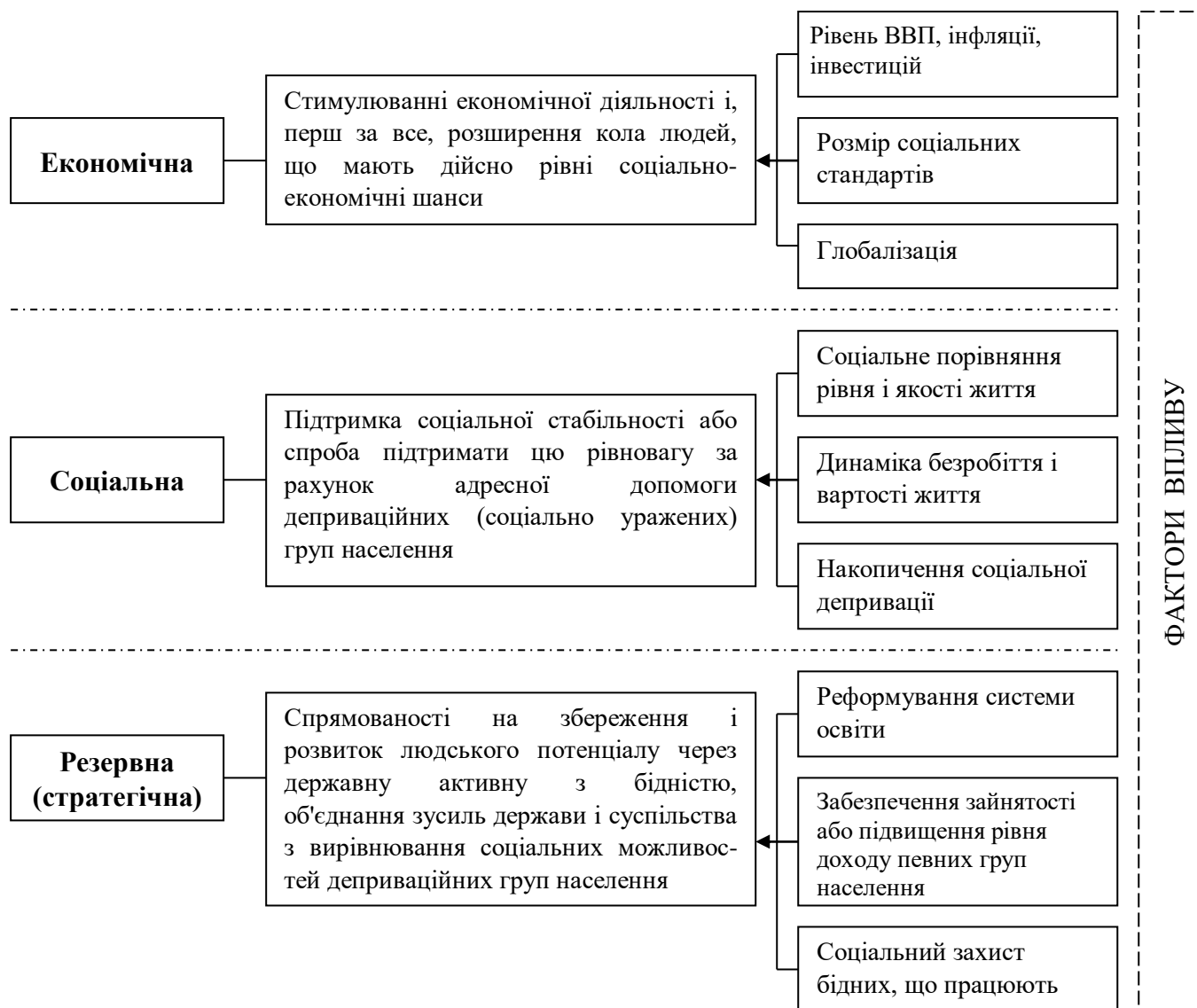


Рис. 1.1 – Функції державної соціальної підтримки населення

Джерело: побудовано автором на основі [12, с. 77]

У нашій країні приділяється увага питанню організації фінансування соціального захисту населення, в той час як фінансування соціальної підтримки не передбачено окремою статтею в державних витратах.

Соціальна сфера фінансується з бюджетних коштів та позабюджетних фондів. Бюджетні кошти залучаються на фінансування сфери соціального захисту на рівні держави та місцевого рівні. Основними джерелами позабюджетного фінансування є кредитування, самофінансування та інші (рис. 1.2).



Рис. 1. 2 – Система фінансового забезпечення соціальної сфери

Джерело: побудовано автором на основі [3]

## 1.2 Субсидія як інструмент адресної фінансової допомоги населенню

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) містить у собі цілий комплекс підгалузей, спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності населення. Зв'язок між системою ЖКГ і якістю життя населення є безумовно очевидним.

На думку Т.В. Курипко, низький рівень платежів, здійснених громадянами за житлово-комунальні послуги (ЖКП), є причиною недостатності фінансування для модернізації ЖКГ. Високий рівень тарифів на ЖКП визначено низьким технічним рівнем ЖКГ (основні фонди зношені, нові технології не впроваджуються). Разом з тим через те, що населення не здатне оплачувати встановлені тарифи, з'являється необхідність залучення коштів з бюджету на відшкодування різниці в тарифах, через що відзначається неолік ресурсів для модернізації та технічного переоснащення ЖКГ [13].

Субсидія – це один із видів соціальної допомоги, ефективний інструмент для безкоштовної адресної допомоги населенню від держави, який дає змогу спрямувати її тим українським сім'ям, які дійсно потребують допомоги [9, с. 34]. Надається з метою покращення матеріального стану окремих груп населення, що є малозабезпеченими.

Дослідження підходів до тлумачення терміну «субсидія» різними науковцями нами узагальнено в Додатку А.

Субсидія надається державою шляхом використання бюджетних коштів або цільових фондів на безповоротній основі, має цільовий характер, тобто метою її застосування є збалансування регіональних і місцевих бюджетів та зміцнення їх дохідної бази.

Субсидії дуже часто порівнюють з компенсаціями, зводять в одне ціле та видають одне за інше. Однак, ці поняття істотно відрізняються за деякими ознаками. Так, В.Т. Батичко наголошує, що «компенсація – це відшкодування окремим категоріям громадян збитків, що пов'язані з оплатою житлового приміщення і комунальних послуг» [2, с. 114].

Виплачується це відшкодування громадянам, які вважаються соціально незахищеними (наприклад: інваліди, пенсіонери, учасники бойових дій, багатодітні сім'ї тощо). На відміну від субсидій, які нараховуються до настання терміну внесення плати за житлове приміщення та комунальні послуги, компенсація має характер наступного відшкодування, тобто після оплати всіх обов'язкових платежів у встановленому порядку.

Як стверджує І. Ю. Хомич, «програма житлових субсидій передбачає надання права кожній сім'ї сплачувати за житлово-комунальні послуги суму, яка знаходиться в межах норми обов'язкового відсотка платежу, встановленої Кабінетом Міністрів України, з урахуванням доходів згідно з нормативами користування житлової площі та споживання комунальних послуг. У разі перевищення цього значення частки доходу нараховується субсидія, яка покриває цю різницю» [24, с. 40]. Сім'ї, враховуючи їх доходи, отримують обов'язкові платежі, що розраховуються для кожної з них індивідуально.

Субсидії можна класифікувати за цільовою спрямованістю (рис. 1.3)



Рис. 1.3 – Види субсидій з позиції їх цільової спрямованості

Джерело: [8, с. 35-36]

Субсидії надаються за механізмом, що визначений Порядком, затвердженим Кабінетом міністрів України [18]: порядок перерахування грошової допомоги для її одержувачів встановлюється місцевим самоврядуванням.

Для призначення субсидії обов'язковий відсоток платежу за житлово-комунальні послуги становить 10-15 відсотків середньомісячного сукупного доходу громадян, зареєстрованих у житловому приміщенні, та 10-15 відсотків річного сукупного доходу за придбання скрапленого газу та побутового палива відповідно до постанови Кабінету Міністрів України [18].

### 1.3 Зарубіжний досвід житлового субсидіювання

Розглянемо субсидіювання на прикладі зарубіжних країн. Для порівняння нами було обрано такі країни: Франція, Німеччина, Польща.

У Франції не надають субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. Громадяни самостійно сплачують за утримання будинків і прибудинкових територій, а також місць загального користування, суму в розмірі від 50 до 120 євро. У країні за допомогою системи авансових платежів можна самостійно здійснювати розрахунок ліміту, який оплачується домовласниками кожного року. У випадку, коли споживач заощаджує, не вичерпавши ліміт, держава повертає покупцеві кошти, сплачені за вищою ставкою. Так відбувається стимулювання державою громадян до заощадження енергії та економного використання ресурсів [23].

Франція надає своїм громадянам субсидії на оренду житла. Розмір вартості комунальних послуг включається до загальної суми плати за оренду житла, тому таким чином держава сприяє полегшенню життя особам, які збираються взяти в оренду житло. У зв'язку з цим, громадянам, у яких немає постійного місця проживання і змушені знімати житло, нараховують субсидії на оренду житла у випадках згідно з чинними законами. У Франції цим займається так званий «Фонд сімейної допомоги». Через цей фонд повертається частина коштів, витрачених на плату оренди житла [23].

У Німеччині програма з надання допомоги подібна до французької. У країні відсутня окрема система субсидіювання комунальних послуг. Держава надає кошти на оплату житла. Ці кошти є доплатою, вони не покривають всієї суми, а доступні вони лише тим категоріям населення, які через матеріальне становище не можуть цілком покрити витрати на житло, а також ті, що не отримують жодної іншої допомоги. Як правило, це багатодітні сім'ї та пенсіонери з недостатньою пенсією.

Для такої допомоги необхідно заповнити анкету, яку розглядатимуть відповідні органи та оголосять свій вердикт, враховуючи фактори відносно недостатньої платоспроможності. Розміри грошової допомоги розраховують за

допомогою формули, яка враховує такі фактори: кількість мешканців, місячний дохід і вартість оренди (з урахуванням середньої вартості оренди у відповідному регіоні).

Стосовно місячного доходу, то, враховуючи страхових та медичних відрахувань, його розмір має бути не вище відповідних лімітів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Ліміти місячного доходу на визначену кількість осіб

Кількість осіб	Одна	Дві	Три	Чотири	П'ять
Ліміти місячного доходу на визначену кількість осіб, євро	870	1190	1450	1900	2180

Джерело: [23]

Для одиноких батька чи матері місячний дохід повинен мати розмір до 1320 євро. Така житлова допомога зазвичай надається строком на 1 рік. Субсидіювання у Польщі відрізняється від вищезазначених країн тим, що держава надає громадянам субсидії на житлово-комунальні послуги. Вони являють собою так звану «житлову надбавку», або загальну суму доплати за житло та комунальні послуги. Даний вид допомоги надається одиноким особам, а також сім'ям з рівнем місячного доходу менше, ніж середня заробітна плата Польщі, розмір якої складає 1355 злотих (\$350). Також враховуються умови проживання у помешканні з відносно невеликою площею.

Наступні критерії, за якими надають таку надбавку: дохід однієї особи в межах до 1540 злотих, для сімей цей ліміт становить 1110 злотих. Щодо площі помешкання, то вона має становити не більш ніж 35 м<sup>2</sup> – на одного мешканця, на двох – 40 м<sup>2</sup>, трьох – 45 м<sup>2</sup>, чотирьох – 55 м<sup>2</sup>. За кожного наступного мешканця до ліміту площі додається 5 м<sup>2</sup>. У випадку, якщо в оселі проживає особа-інвалід, яка пересувається в інвалідному візку, до ліміту площі житла додається ще 15 м<sup>2</sup>. Допомога також може надаватися, якщо площа житла є досить великою, але за умови, що житло обов'язково є власністю людей, або його офіційно знімають [23].

## 2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ В УКРАЇНІ

### 2.1 Аналіз фінансового забезпечення населення житловими субсидіями

Спочатку проаналізуємо статистичні дані: порівняємо кількість родин (домогосподарств), що зверталися по отримання житлових субсидій, з кількістю родин, що реально ці субсидії отримали (табл. 2.1)

Таблиця 2.1 – Аналіз рівня надання житлових субсидій у загальній кількості звернень за 2015-2019 роки

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2018 від 2017		2019 від 2018		2019 від 2015	
						абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
1. Субсидія на надання житлових субсидій для оплати житлово-комунальних послуг всього											
1.1 Кількість домогосподарств, які звернулися за субсидіями, тис. од.	5921,9	6702,2	8202,5	7471,5	3706,4	-731	-8,9	-3765,1	-50,4	-2215,5	-37,4
1.2 Кількість домогосподарств, що отримали субсидії, тис.од.	4601,5	6759,9	8809,3	6537,7	5162,5	-2271,6	-25,8	-1375,2	-21,0	+561	+12,2
1.3 Частка позитивних рішень щодо призначення субсидії, %	77,7	100,9	107,4	87,5	139,3	-19,9	-	+51,8	-	+61,6	-
2. Субсидія для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива											
2.1 Кількість домогосподарств, які звернулися за субсидіями, тис. од.	753,3	851,2	911,6	812,1	536,9	-99,5	-10,9	-275,2	-33,9	-216,4	-28,7
2.2 Кількість домогосподарств, що отримали субсидії, тис.од.	483,5	740,2	811,5	661,8	431,5	-149,7	-18,4	-230,3	-34,8	-52	-10,8
2.3 Частка позитивних рішень щодо призначення субсидії, %	64,2	87,0	89,0	81,5	80,4	-7,5	-	-1,1	-	+16,2	-

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Як видно, частка позитивних рішень щодо житлових субсидій (відсоток наданих субсидій у порівнянні зі зверненнями) з 2016 року перевищує 100%. І це не є помилкою. Справа у тому, що у показнику звернення фіксуються нові заяви на отримання субсидій у звітному році. А показник фактично нарахованих субсидій враховує і ті родини, яким субсидія була автоматично перерахована (подовжена) з попередніх періодів. Показник звернень за субсидіями у 2019 році (3706,4 тис. домогосподарств) є найменшим за цей період спостережень. Він у двічі менший за показник 2018 року та на 37,4% менше рівня базового 2015 року.

Однак радіти особливо нічому. Понад 5 млн родин в Україні є отримувачами житлових субсидій у 2019 році. Державна служба статистики України звітує про те, що у 2019 році на території нашої країни зареєстровано 14 881,7 тис. домогосподарств [6]. А це означає, що 34,7% родин мають занадто низький дохід, щоб самостійно сплачувати за комірне, і тому звертаються за фінансовою підтримкою до держави. Рівень забезпечення субсидіями на придбання побутового палива з 2015 року почав зростати і залишається в межах 80% і більше.

Проаналізуємо розподіл одержувачів житлових субсидій за типами населених пунктів (табл.2.2)

Якщо оцінити тренд за останні 5 років, то помітно, що загальна кількість одержувачів субсидій на оплату ЖКХ коливалася: найбільше домогосподарств мали можливість отримати цю адресну допомогу від держави у 2017 році (8809,3 тис.), а найменше – у 2015 році (4601,5 тис.). Однак зараз ми стрімко наближаємося до рівня 2014 року. Так у 2018 році кількість домогосподарств, що отримували субсидії на житло та комунальні послуги, стало менше на 2271,6 тис. од. (або 25,8%) проти 2017. Серед них: у містах субсидіями було забезпечено менше на 1511,8 тис. домогосподарств (або 25,1%), а у селах відбулося зменшення на 760,8 тис. домогосподарств (або 27,3%).



Таблиця 2.2 – Аналіз наданих домогосподарствам України житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг за типом населених пунктів у 2015-2019 роках

№	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2018 від 2017		2019 від 2018		2019 від 2015	
							абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
1	Кількість домогосподарств - одержувачів субсидії, тис.од. з них:	4601,5	6759,9	8809,3	6537,7	5162,5	-2271,6	-25,8	-1375,2	-21,0	+561	+12,2
	- у міській місцевості	3283,3	4616,3	6026,5	4514,7	3600,3	-1511,8	-25,1	-914,4	-20,3	+317	+9,7
	- у сільській місцевості	1318,2	2143,6	2782,8	2022	1562,2	-760,8	-27,3	-459,8	-22,7	+244	+18,5
2	Сума, млн грн. з них:	1482,6	4452,9	3980,1	2704,0	1906,8	-1276,1	-32,1	-797,2	-29,5	+424,2	+28,6
	- у міській місцевості	986,4	2671,1	2811,1	1860,2	1401,4	-950,9	-33,8	-458,8	-24,7	+415	+42,1
	- у сільській місцевості	496,2	1781,8	1169,0	843,8	505,4	-325,2	-27,8	-338,4	-40,1	+9,2	+1,9

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Зауважимо, що у 2019 році, як порівняти з 2018, загальне зменшення становило 1375,2 тис. домогосподарств (або 21%). В тому числі: у містах одержувачів субсидій стало менше на 20,3%, а у селах менше на 22,7%.

Графічно це представлено на рис.2.1.

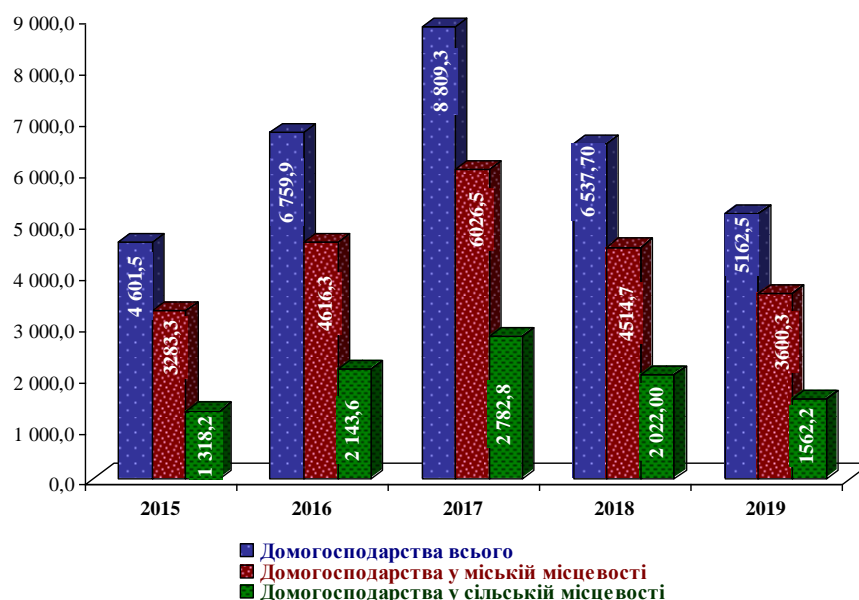


Рис. 2.1 – Динаміка кількості домогосподарств-одержувачів житлової субсидії за типом населених пунктів у 2015-2019 роках (тис.од)

Джерело: побудовано автором

Оцінюючи загальний рівень фінансування, то хотілось би зазначити, що мешканці міст отримують більше субсидій, ніж мешканці сіл. З одного боку, це пов'язано з різницею щільності населення у цих типах населених пунктів. З іншого боку, можемо виділити ще одну причину: мешканці сільської місцевості працездатного віку часто є безробітними без офіційного статусу або працюють без оформлення. Тому вони не мають права на отримання субсидії.

Оцінимо рівень субсидійного фінансування. Якщо порівнювати 2019 рік з 2015 (базовим) роком, то стане ясно, що житлових субсидій у 2019 році стало більше на 424,2 млн грн. (28,6%). Серед них: у містах сума субсидій стала більшою на 415 млн грн. (42,1%), а у селах сума субсидій зазнала зменшення на 9,2 млн грн. (1,9%).

У структурі субсидій на оплату послуг ЖКХ найпомітнішою є субсидія на придбання палива різних видів, адже саме опалення – це найбільш вагома стаття витрат у сімейному бюджеті українських родин, особливо під час опалювального сезону. (табл.2.3).

Таблиця 2.3 – Аналіз наданих домогосподарствам України житлових субсидій на оплату придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива за типом населених пунктів у 2015-2019 роках

№	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2018 від 2017		2019 від 2018		2019 від 2015	
							абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
1	Кількість домогосподарств - одержувачів субсидій, тис.од. з них:	483,5	740,2	811,5	661,8	431,5	-149,7	-18,4	-230,3	-34,8	-52	-10,8
	- у міській місцевості	95,3	151	158,6	129,4	84,2	-29,2	-18,4	-45,2	-34,9	-11,1	-11,6
	- у сільській місцевості	388,2	589,2	652,9	532,4	347,3	-120,5	-18,5	-185,1	-34,8	-40,9	-10,5
2	Субсидії нараховані, млн грн. з них:	668,3	1366,4	2264,5	2017,8	1343,3	-246,7	-10,9	-674,5	-33,4	+675	+101,0
	- у міській місцевості	146,8	296,8	462,2	413,1	277,5	-49,1	-10,6	-135,6	-32,8	+130,7	+89,0
	- у сільській місцевості	521,5	1069,6	1802,3	1604,7	1065,8	-197,6	-11,0	-538,9	-33,6	+677,6	+174,5
3	Субсидії отримані, млн грн.	385,9	1116,8	2247,3	2249,3	1339,9	+2,0	+0,1	-909,4	-40,4	+954	+247,2

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Оцінюючи кількість домашніх господарств, які отримували субсидії на скраплений газ, тверде та рідке пічне побутове паливо, то їх кількість також коливалася: максимум спостерігався у 2017 році (811,5 тис.од), а мінімум країна сягла у 2019 році (431,5 тис.од). Безумовно, це пов'язане зі змінами правил надання субсидій.

Щодо фінансування даного виду допомоги, то загальний обсяг виплат збільшився порівняно з 2015 (базовим) роком. У 2016 році зростання становило 698,1 млн.грн (+104,5%), у 2017 році зафіксовано найбільший обсяг виплат (2264,5 млн грн.), що у 3,4 рази більше, ніж у 2015 році.

Проте далі обсяг державних виплат почав скорочуватися: на 10,9% у 2018 році порівняно з 2017 роком та на 33,4% у 2019 році порівняно з 2018 роком.

Традиційно цей вид субсидії найбільше отримують мешканці сіл: на них припадає майже 80% субсидій цих коштів. Хоча власники приватних будинків у містах теж претендують на цей вид соціальної допомоги від держави.

Структура грошових нарахувань у динаміці за останні п'ять років представлена на рис.2.2

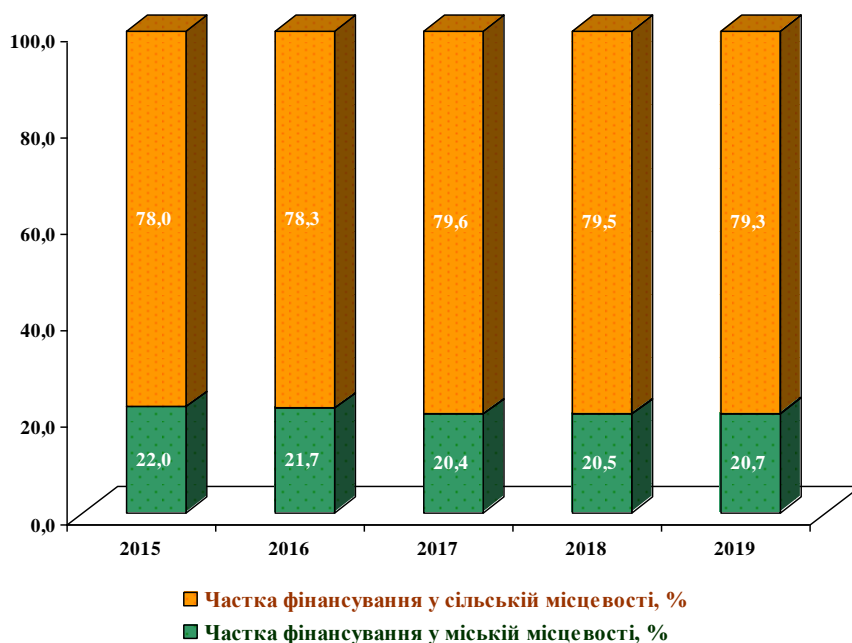


Рис. 2.2 – Структура фінансування житлових субсидій на оплату придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива за типом населених пунктів у 2015-2019 роках (%)

Джерело: побудовано автором

Графічно зміна рівня фінансування проаналізованих видів житлових субсидій узагальнена на рис. 2.3.

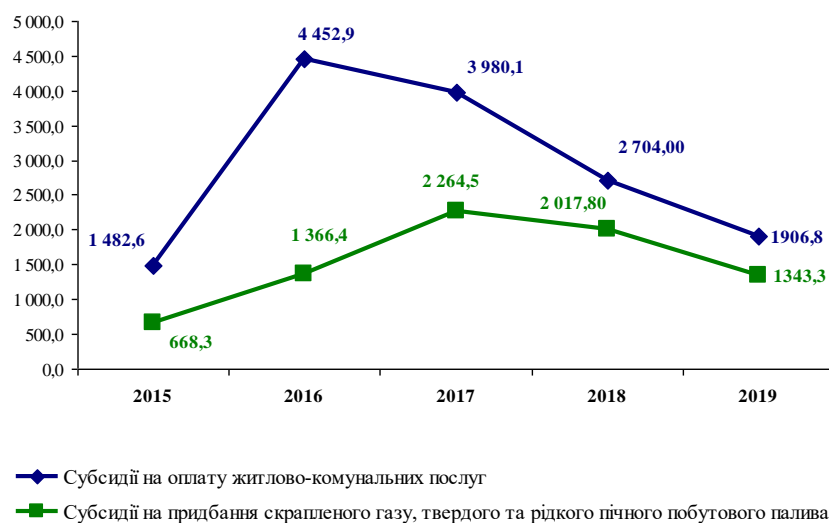


Рис.2.3 – Динаміка суми нарахованої житлової субсидії у 2015-2019 роках (млн грн.)

Джерело: побудовано автором

Для нас цікавим буде проаналізувати стан фінансового забезпечення житловою субсидією мешканців нашого Сумського регіону (табл.2.4)

Виходячи з наведених показників, можна зробити висновок, що на 2018 рік державну субсидовану підтримку на оплату житлово-комунальних послуг у Сумській області отримало менше домогосподарств, ніж у 2017, а саме на 115,3 тис. од. (31%). У 2019 році зменшення кількості родин-одержувачів субсидій становило 63,3 тис. домогосподарства або 24,7%.

Спостерігаємо, що у 2018 році Сумська область отримала субсидії в меншому обсязі, ніж у 2017, а саме менше на 28,7 млн грн. (або на 21,5%). У 2019 році, порівнюючи з 2018 роком, фінансування субсидій у Сумській області зменшилося ще на 59,5 млн грн. або 56,7%.

Якщо порівнювати з 2015 роком, то стане зрозуміло, що держава субсидованої підтримки на оплату житла та комунальних послуг у Сумській області скоротилося на 172,3 млн грн. (або 79,1%). Однак це не говорить про зменшення рівня бідності, а пов'язане виключно зі змінами правил отримання цього виду фінансової допомоги від держави.

Таблиця 2.4 – Аналіз фінансування житлових субсидій в Сумській області за 2015-2019 роки

№	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення (+,-)					
							2018 від 2017		2019 від 2018		2019 від 2015	
							абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
1	Державна субсидована підтримка на оплату житлово-комунальних послуг у Сумській області домогосподарств, тис.од.	215,7	265,5	371,9	256,6	193,3	-115,3	-31,0	-63,3	-24,7	-22,4	-10,4
2	Державна субсидована підтримка на оплату житлово-комунальних послуг у Сумській області, млн грн.	217,8	282,5	133,7	105,0	45,5	-28,7	-21,5	-59,5	-56,7	-172,3	-79,1
3	Витрати населення Сумської області на житлово-комунальні послуги, %	10,8	16,9	16,7	15,4	17,1	-1,3	-7,8	+1,7	+11,0	+6,3	+58,3
4	Середній розмір субсидії на 1 домогосподарство Сумщини, грн.	1010,0	1064,0	2625,0	2630,0	3114,4	+5	+0,19	+484,4	+18,4	+2104,4	+208,4

Джерело: пораховано автором на основі [5]

Графічно порівняти динаміку фінансування житлових субсидій з динамікою частки витрат на оплату комунальних послуг родинами Сумської області пропонуємо за допомогою рис. 2.4



Рис. 2.4 – Аналіз динаміки фінансування населення Сумської області у порівнянні з часткою їх витрат на оплату ЖКП у 2015-2018 роках

Джерело: побудовано автором

## 2.2 Аналіз державних субвенцій на надання житлових субсидій

Бюджетними субвенціями є трансфери, які передаються з бюджету вищого рівня (державного) до бюджетів нижчого рівня (місцевих). Трансфери для фінансування житлових субсидій спрямовані на вирівнювання рівня бюджетної забезпеченості регіонів і забезпечення рівних фіскальних можливостей для надання гарантованих державою виплат відповідно до напрямів витрат, закріпленими Бюджетним Кодексом за кожним рівнем бюджету.

Проаналізуємо рівень виконання державного бюджету в частині фінансування житлових субсидій населенню (табл.2.5)

Таблиця 2.5 – Аналіз динаміки надання субвенцій з державного бюджету на надання житлових субсидій у 2015-2019 роках

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення (+,-)					
						2018 від 2017		2019 від 2018		2019 від 2015	
						абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
1. Субвенція з державного бюджету на надання житлових субсидій для оплати житлово-комунальних послуг всього											
Запланована, млн грн.	18414,2	47080,6	68793,9	70992,6	45724,2	+2198,7	+3,2	-25268,4	-35,6	+27310	+148,3
Надана фактично, млн грн.	17994,9	44120,0	69740,5	69976,5	44828,0	+236	+0,3	-25148,5	-35,9	+26833,1	+149,1
Виконання плану видатків, %	97,72	93,71	101,38	98,57	98,04	-2,81	-	-0,53	-	+0,32	-
2. Субвенція з державного бюджету на надання житлових субсидій для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива											
Запланована, млн грн.	806,4	1205,2	2482,1	2715,4	1856,4	+233,3	+9,4	-859	-31,6	+1050	+130,2
Надана фактично, млн грн.	1121,1	2279,8	2633,0	2694,5	1820,0	+61,5	+2,3	-874,5	-32,5	+698,9	+62,3
Виконання плану видатків, %	139,03	189,16	106,08	99,23	98,04	-6,85	-	-1,19	-	-40,99	-

Джерело: розраховано автором на основі [17]

Згідно з наведеними у таблиці 2.5 даними, спостерігаємо, що порівнявши з 2017 роком, у 2018 році було заплановано субвенцій з державного бюджету для

надання житлових субсидій на 2198,7 млн грн. (або 3,2%) більше. Зазначимо, що фактично у 2018 році було виділено коштів, більше на 236 млн грн. (0,3%).

Примітно, що у 2019 році субвенцій було виділено на 25268,4 млн грн. (35,6%) менше, ніж у 2018 році. Також було надано коштів на 25148,5 млн грн. (35,9%) менше. Проте, хочеться зазначити, що порівнюючи з 2015 роком, сума запланованих субвенцій переважає на 27310 млн грн. (148,3%), а фактично надано коштів більше на 26833 млн грн. (149,1%).

Щодо щорічного відсотку виконання плану, то у 2015, 2016, 2018 та 2019 роках спостерігається недовиконання, тобто корегування бюджетних сум було у бік зменшення. У 2017 році спостерігаємо перевиконання, тобто сума виданої субвенції була скорегована у бік збільшення.

Надавались кошти й на субсидії для придбання газу та палива. Так, станом на 2018 рік, порівнюючи з 2017, було заплановано субвенцій на 233,3 млн грн. (9,4%) більше, надано – на 61,5 млн грн. (2,3%) більше.

З порівняння даних за 2019 і 2018 років, субвенцій було заплановано менше на 859 млн грн. (31,6%). Фактично надано також менше, а саме на 874,5 млн грн. (32,5%). Якщо ж порівнювати з 2015 роком, то сума запланованих субвенцій перевищує на 1050 млн грн. (130,2%), а надано коштів на 698,9 млн грн. (62,3%) більше.

Оцінюючи динаміку виконання плану з надання субвенції з державного бюджету на надання житлових субсидій для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, то можемо спостерігати фактичне перевищення бюджетного плану на 39,03% у 2015 році, на 89,16% у 2016 році, на 6,08% у 2017 році. Однак протягом останніх двох років корегування бюджетних виплат відбувалося у бік зменшення: така у 2018 році було фактично надано на 0,77% менше запланованого, а у 2019 році на 1,96% менше.

Графічно порівняння запланованих та перерахованих державних субвенцій на надання житлових субсидій представлено на рис.2.5

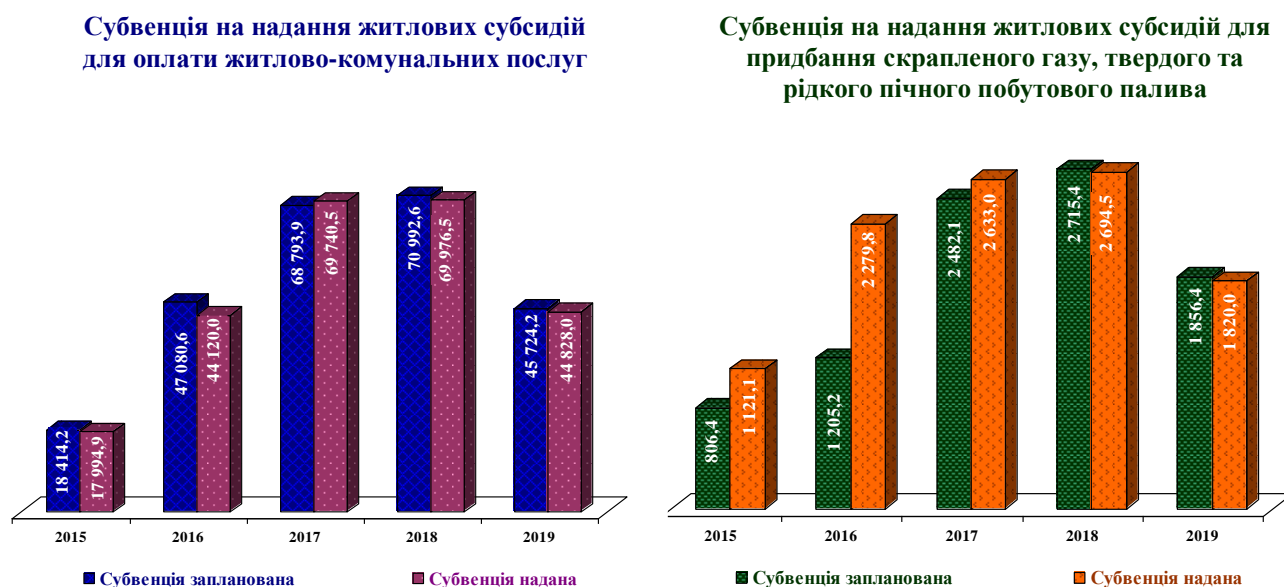


Рис. 2.5 – Динаміка виконання плану фінансування субвенцій з державного бюджету на надання житлових субсидій за 2015-2019 роки (млн. грн.)

Джерело: побудовано автором

### 2.3 Аналіз витрат населення на оплату житлово-комунальних послуг

Витрати населення на оплату ЖКП – це важливий показник рівня фінансової безпеки громадян нашої країни, адже на відміну від західних країн, ми традиційно болісно сприймаємо зміни в комунальних тарифах. Проаналізуємо ці показники за типом населених пунктів (табл. 2.6)

Проведені розрахунки дозволяють стверджувати, що порівняно з 2015 роком сукупні витрати населення у розрахунку на родину зросли майже у двічі (+94,4%). При цьому у розрізі типів населених пунктів помітно, що родини містян тепер витрачають на 111,4%, а родини селян на 128,9% більше, ніж у базовому 2015 році.



Таблиця 2.6 – Аналіз рівня витрат населення на житлово-комунальні послуги за 2015-2019 роки

№	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2018 від 2017		2019 від 2018		2019 від 2015	
							абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
1	Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн. з них:	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9628,1	+1169,2	+16,4	+1319,5	+15,9	+4676,1	+94,4
	- у міських поселеннях на одне домогосподарство	4742,9	5813,8	7344,7	8504	10025,8	+1159,3	+15,8	+1521,8	+17,9	+5282,9	+111,4
	- у сільській місцевості на одне домогосподарство	3846,7	5528,4	6717	7430,2	8804,1	+713,2	+10,6	+1373,9	+18,5	+4957,4	+128,9
2	Витрати на ЖКП в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн. з них:	579,4	915,3	1213,7	1262,9	1415,3	+49,2	+4,1	+152,4	+12,1	+835,9	+144,3
	- у міських поселеннях на одне домогосподарство	568,9	965,3	1300,3	1340,2	1564,02	+39,9	+3,1	+223,82	+16,7	+995,12	+174,9
	- у сільській місцевості на одне домогосподарство	387,4	819,5	1033,7	1000,7	1126,9	-33	-3,2	+126,2	+12,6	+739,5	+190,9
3	Витрати на ЖКП в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, %. з них:	11,7	16,0	17,0	15,2	14,7	-1,8	-10,6	-0,5	-3,3	+3	+25,6
	- у міських поселеннях на одне домогосподарство	11,9	16,6	17,7	15,8	15,6	-1,9	-10,7	-0,2	-1,3	+3,7	+31,1
	- у сільській місцевості на одне домогосподарство	10,1	14,8	15,4	13,5	12,8	-1,9	-12,3	-0,7	-5,2	+2,7	+26,7

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Однак витрати на ЖКП зросли ще більше. Сьогодні міська родина витрачає на 174,9% більше, ніж у 2015 році, а сільська родина – аж на 190,9% порівняно з базовим роком. При цьому приріст витрат на ЖКП очевидний протягом усього періоду досліджень.

Як змінилася частка витрат на ЖКП в структурі витрат родин можна побачити на рисунку 2.6

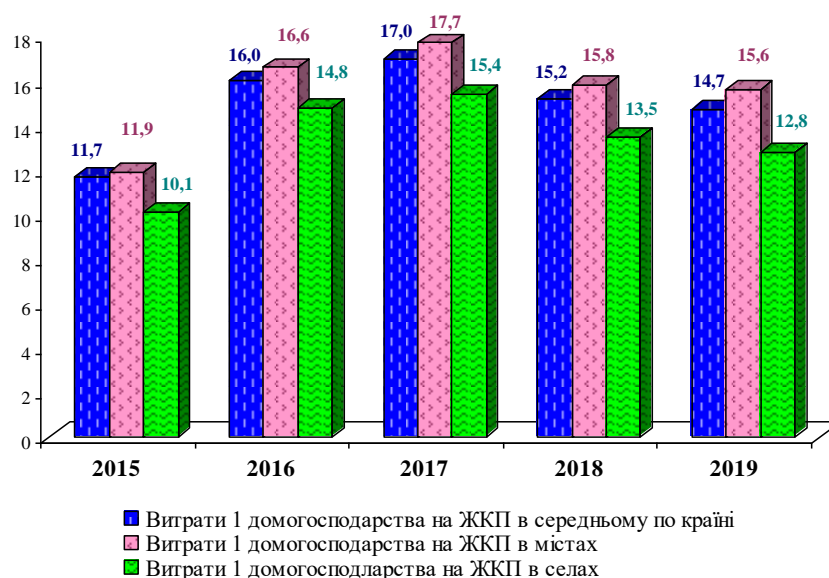


Рис. 2.6 – Частка середньомісячних витрат одного домогосподарства на ЖКП за 2015-2019 роки, %

Слід відмітити, що починаючи з 2018 року уряд надає перевагу виплатам житлових субсидій у готівковій формі. Це значно спрощує процедуру оплати комунальних послуг громадянам, оскільки зникла потреба вираховувати мінімальний обов'язків платіж, також не потрібно з'ясовувати, скільки коштів отримало/не отримало конкретне житлово-комунальне підприємство бюджетних коштів в рахунок оплати конкретної родини.

Хочеться відмітити, що Міністерство соціальної політики запровадило нову форму публічного звіту з нарахованих субсидій [16]. Це дозволяє оперативно отримувати інформацію для аналізу. Ми скористаємося цими даними (табл. 2.7).

Стрімко зменшувався й середній розмір субсидій у звітному місяці з січня по квітень. У порівнянні з першим місяцем, сума є меншою приблизно вдвічі: у січні показник становив 1263,29 грн., у квітні 606,14 грн. Це пов'язане з особливостями опалювального сезону в нашій країні.

Таблиця 2.7 Субсидії на оплату житлово-комунальних послуг (без опалення) у 2020 році

Період	Всього домогосподарств, які одержують субсидії	Сума нарахованих субсидій у звітному місяці, тис. грн			Кількість домогосподарств, яким нараховано субсидію на оплату житлово-комунальних послуг у звітному місяці (крім призначених у розмірі 0,00 грн)			Середній розмір субсидії у звітному місяці, грн.	Кількість домогосподарств, які звернулися за призначенням субсидії	Кількість домогосподарств, яким призначено субсидію	Сума призначених в звітному місяці нових субсидій, грн
		Всього	в тому числі:		Всього	в тому числі:					
			у готівковій формі	у безготівковій формі		у готівковій формі	у безготівковій формі				
Січень	161 645	178 843,90	170 344,65	8 499,25	141 570	134 271	7 299	1 263,29	1 967	850	737 180,81
Лютий	162 718	158 340,32	150 219,43	8 120,89	139 749	132 048	7 701	1 133,03	6 982	909	604 875,78
Березень	172 253	145 115,49	137 273,99	7 841,51	146 197	138 287	7 910	992,6	6 610	4 522	409 449,28
Квітень	173 095	77 498,18	73 261,70	4 236,48	127 855	121 330	6 525	606,14	1 588	1 165	107 586,24
Всього	669 711	559 797,89	531 099,77	28 698,13	555 371	525 936	29 435	x	17 147	7 446	1 859 092,11

Джерело: [16]

Загальна сума призначених вперше субсидій у звітному періоді становить 1 859 092,11 грн. Зауважимо, що з кожним місяцем сума стрімко зменшувалась: у січні було надано 737 180,81, а станом на квітень сума становила 107 586,24 грн. За перші чотири місяці 2020 року було нараховано субсидії на суму 559797,89 тис.грн. При цьому вже традиційно 94,9% від загального обсягу було виплачено готівкою. Графічно структура обсягів фінансового забезпечення житлових субсидій представлено на рис. 2.7.

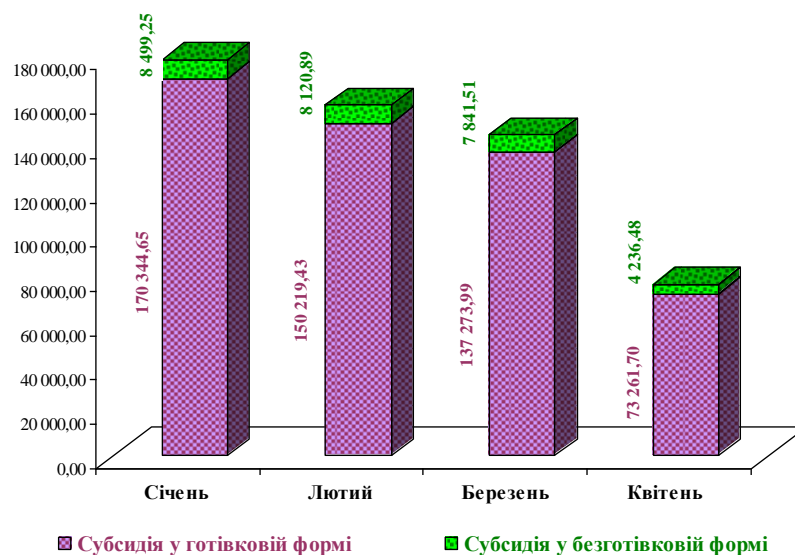


Рис. 2.7 – Структура виплат на оплату житлово-комунальних послуг за перші чотири місяці 2020 року (тис.грн.)

Джерело: побудовано автором

## **3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ**

### **3.1 Критерії фінансового моніторингу ефективності надання житлових субсидій населенню**

Тарифні субсидії поширюються, як правило, на всі домогосподарства, які є споживачами комунальних послуг. Відбувається повне охоплення бідних сімей, але при цьому має місце і значна «витік» пільг багатшим сім'ям.

Верифікація державних виплат – це форма фінансового моніторингу з боку держави (через Міністерство фінансів, Міністерство соціальної політики та Державну аудиторську службу) «з метою уникнути зловживання та марнотратства; виявлення неправомірно призначених житлових субсидій» [17].

Критерії для перевірки правомірності нарахувань субсидій визначені чинним законодавством країни [18].

При проведенні перевірки субсидій необхідна інформація про фінансове та матеріальне становище громадян не менше ніж з двох джерел. Дана інформація дає змогу визначити, коли грошова допомога має нараховуватися одній особі, а надходить на рахунок іншої, або рахунок, на який надходить соціальна допомога, використовує не та особа, якій вона має бути призначена. Такими джерелами є: інформація з державних органів, які займаються виплатою пенсій, заробітних плат та соціальної допомоги; дані з банку про надходження та використання грошових коштів.

При забезпеченні адресності соціальної допомоги передбачається перевірка реального фінансового та матеріального стану осіб, які отримують соціальну допомогу. Для цього необхідне проведення оцінки всіх їх джерел, в тому числі заробітної плати, пенсій тощо.

Ми пропонуємо такі критерії для оцінки ефективності надання житлових субсидій (рис.3.1)



Рис. 3.1 – Критерії перевірки ефективності надання житлових субсидій  
Джерело: розроблене автором

Жодна з форм нецільових субсидій не є ідеальною. У зв'язку з цим наступним кроком у розвитку системи соціальних послуг повинно стати підвищення їх ефективності за витратами, поліпшення збирання комунальних платежів з тих, хто здатний платити, а також допомогу бідним в оплаті більш високих тарифів [1].

За висновками Державної аудиторської служби України найчастішими у «формах порушень у сфері нарахування і виплати житлових субсидій є:

- одночасне надання субсидій та пільг для відшкодування витрат на оплату ЖКП;
- одночасне призначення субсидій особам за місцем їх фактичного проживання та реєстрації;
- призначення громадянам субсидії за наявності боргів понад встановлені терміни заборгованості з оплати ЖКП;
- надання субсидій особам, що померли;
- зайве нарахування субсидій одержувачам у період їх відключення від мереж постачання послуг;
- завищення розміру субсидії через невключення до її розрахунку сум отриманих виплат та доходів» [19].

### **3.2 Роль житлових субсидій в розвитку житлово-комунального господарства країни**

Соціальна роль субсидії полягає в наданні дієвої допомоги сім'ям з низькими доходами. Уповноважені органи, що надають субсидії на оплату житла та комунальних послуг, фактично розпоряджаються коштами бюджету, передаючи їх сім'ям з низькими доходами. Робота програми субсидій може бути ефективною за умови, якщо додаткові кошти отримає максимальне число сімей, які потребують підтримки, одночасно будуть виключені ті, хто може самостійно здійснювати платежі за житлово-комунальні послуги в повному обсязі.

Економічна роль субсидії – соціальний захист населення, завдяки чому можна підтримувати відносно високий рівень оплати житлово-комунальних послуг населенням і знизити рівень бюджетних асигнувань на утримання і ремонт житла, а також оплату комунальних послуг.

Субсидії в системі оплати житлових та комунальних послуг є самостійною частиною соціального забезпечення. Соціальний захист найбільш незахищених у соціальному плані верств населення є головним завданням надання субсидій. Однак, бюджетні кошти, які виділяються на соціальну підтримку малозабезпеченим, часом розподіляються неефективно, оскільки витрачаються без оцінки необхідної адресності та, як наслідок, реальної потреби. Також не всі, хто має право на субсидію, звертаються за її наданням. Це пов'язано з тим, що у населення виникають труднощі при зборі необхідних документів, не у всіх є час, щоб зібрати їх.

Уповноваженим органам необхідно ширше застосовувати процедури обов'язкової перевірки ефективності надання соціальної допомоги. При такому підході органи місцевої влади матимуть можливість залучити бюджетні кошти, перш за все, на захист найбільш соціально незахищених груп населення, підтримки саме тих, хто цього дійсно потребує. Адже розміри субсидій не здатні надати достатню матеріальну підтримку малозабезпеченим сім'ям [13].

Таким чином, житлові субсидії є важливим видом допомоги для багатьох категорій населення, які отримують низькі доходи. Тарифи і ціни за комунальні послуги неухильно зростають і для багатьох категорій населення плата за житло займає все більше місце в сімейному бюджеті.

У цих умовах субсидії допомагають не тільки знизити витрати на оплату комунальних послуг, а й запобігти зростанню неплатежів в сфері комунального господарства.

Для багатьох учасників даної програми субсидії є джерелом поповнення сімейного бюджету і для всіх інших грають певну роль у поліпшенні матеріального становища.

Дуже цікаве дослідження іноземного досвіду у поліпшенні стану підприємств ЖКГ наведено у колективній праці білоруських науковців Ю.Ю. Ковальова, Н.Г.Синяк, А.В. Ромашко та Г.Г. Кальонова [11]. Тема і обсяги нашого дослідження не дозволяють зробити ґрунтовний аналіз викладок цих вчених, однак основні узагальнюючі висновки наведені нами у Додатку Б.

Отже, житлова субсидія сьогодні дозволяє зменшувати фінансове навантаження на сім'ї з невисоким рівнем доходів, проте не вирішують проблем розвитку житлово-комунальної сфери, не стимулює економічне зростання та є джерелом суттєвих фінансових зловживань як в межах країни, так і на рівні місцевих органів влади.

## ВИСНОВКИ

Проаналізувавши особливості і проблеми житлових субсидій у системі соціального захисту держави, ми можемо зробити такі висновки:

1. Житлова субсидія може розглядатися як елемент соціального захисту і соціальної підтримки, залежно від того, хто є отримувачем субсидії (працююча чи непрацююча особа).

2. Соціальна сфера фінансується з бюджетних коштів та позабюджетних фондів. Бюджетні кошти залучаються на фінансування сфери соціального захисту на рівні держави та місцевому рівні. Основними джерелами позабюджетного фінансування є кредитування, самофінансування та інші

3. Субсидія надається державою шляхом використання бюджетних коштів або цільових фондів на безповоротній основі, має цільовий характер, тобто метою її застосування є збалансування регіональних і місцевих бюджетів та зміцнення їх дохідної бази.

4. Мешканці міст отримують більше субсидій, ніж мешканці сіл. З одного боку, це пов'язано з різницею щільності населення у цих типах населених пунктів. З іншого боку, мешканці сільської місцевості працездатного віку часто є безробітними без офіційного статусу або працюють без оформлення. Тому вони не мають права на отримання субсидії.

5. У структурі субсидій на оплату послуг ЖКХ найпоширенішою є субсидія на придбання палива різних видів, адже саме опалення – це найбільш вагома стаття витрат у сімейному бюджеті українських родин, особливо під час опалювального сезону.

6. Бюджетними субвенціями є трансферти, які передаються з бюджету вищого рівня (державного) до бюджетів нижчого рівня (місцевих). Трансферти для фінансування житлових субсидій спрямовані на вирівнювання рівня бюджетної забезпеченості регіонів і забезпечення рівних фіскальних можливостей для надання гарантованих державою виплат. При визначенні трансфертів на виплату житлових субсидій населенню враховуються чисельність одержувачів державних виплат в регіоні, затверджені стандарти



державного фінансування субсидій і фактори, що впливають на витрати з надання державних послуг в залежності від специфіки того чи іншого регіону.

7. Витрати населення на оплату ЖКП – це важливий показник рівня фінансової безпеки громадян нашої країни. На відміну від західних країн, у нас зміни в комунальних тарифах зазвичай є невтішними.

8. Починаючи з 2018 року, уряд надає перевагу виплатам житлових субсидій у готівковій формі. Це значно спрощує процедуру оплати комунальних послуг громадянам, оскільки зникла потреба вираховувати мінімальний обов'язків платіж, також не потрібно з'ясовувати, скільки коштів отримало/не отримало конкретне житлово-комунальне підприємство бюджетних коштів в рахунок оплати конкретної родини.

9. У розвитку системи соціальних послуг необхідно підвищити їх ефективність за витратами, поліпшити збирання комунальних платежів з тих, хто здатний платити, а також надати допомогу бідним в оплаті більш високих тарифів.

10. Житлові субсидії сьогодні дозволяють зменшувати фінансове навантаження на сім'ї з невисоким рівнем доходів, проте не вирішують проблем розвитку житлово-комунальної сфери, не стимулює економічне зростання та є джерелом суттєвих фінансових зловживань як в межах країни, так і на рівні місцевих органів влади.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Demirguc-Kunt, Asli; Beck, Thorsten; Honohan, Patrick. Finance for all? : policies and pitfalls in expanding access (English). A World Bank policy research report. Washington DC; World Bank. 2007. 268 p.  
URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/932501468136179348/Finance-for-all-policies-and-pitfalls-in-expanding-access>
2. Батычко В. Т. Жилищное право: конспект лекций. Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2009. 130 с.
3. Бойко А. О., Люта О. В., Пігуль Н.Г. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2015. №1 (227). С. 30-35
4. Бюджетный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 2008 г. № 412-З.  
URL: <http://etalonline.by/document/?regnum=Hk0800412>.
5. Головне управління статистики у Сумській області: офіційний сайт.  
URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/>
6. Державна служба статистики України: офіційний сайт.  
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Дюмулен И. И. Международная торговля. Экономика, политика, практика. Москва: 2010. 448 с.
8. Истомина Н. А. Субсидии как форма межбюджетных трансфертов: сущность, виды и влияние на социально-экономическое развитие территорий. *Финансы и кредит. Бюджетная система*. 2013. № 16. 544. С. 33-38.
9. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Фінансові механізми реалізації соціальної політики держави: пільги та субсидії для населення. *Вісник Академії митної служби України. Запоріжжя : Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2013. № 2. С. 34–42
10. Караман О. Л. Соціально-виховна робота з неповнолітніми засудженими : навч.-метод. посіб. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2014. 378 с.

- 11.Ковалёв Ю. Ю., Синяк Н. Г., Ромашко А. В., Калёнов Г. Г. Реформы жилищно-коммунального хозяйства в странах бывшего Варшавского договора и Беларуси. *Труды БГТУ. Сер. 5, Экономика и управление*. Минск : БГТУ. 2017. № 1 (196). С. 102-109]
- 12.Корнеев О.В. Социальная поддержка депривационных групп населения как способ решения проблемы бедности. *Вестник ГГТУ им. П.О. Сухого: научно - практический журнал*. 2005. № 1. С.72-79.  
URL: <https://elib.gstu.by/handle/220612/9778>
- 13.Курипко Т. В. Субсидии в сфере ЖКХ как фактор повышения качества жизни населения. *Байкальский государственный университет экономики и права*. URL: [izdatelstvo.isea.ru/epm/dl.ashx?id=740](http://izdatelstvo.isea.ru/epm/dl.ashx?id=740).
- 14.Кустова М. В. Проблемы правового регулирования субсидий как инструмента финансового обеспечения публично-частного партнерства. *Закон*. 2013. № 3. С.119-125.
- 15.Легайда Н. М. Непрямі субсидії в Україні: оцінка, тенденції та наслідки для економічної політики. *Наукові матеріали*. 2001. № 10. URL: [http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2001/Wp10\\_ukr.pdf](http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2001/Wp10_ukr.pdf).
- 16.Міністерство соціальної політики України: офіційний сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua>
- 17.Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
- 18.Положення про порядок призначення житлових субсидій : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2018 р. № 329. *Офіційний вісник України*. 2018. № 37. С. 110
- 19.Про використання коштів субвенції на надання пільг та житлових субсидій населенню: Аналітичний звіт Державної аудиторської служби України. С.96-97.  
URL: [http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article?art\\_id=48625&cat\\_id=43189](http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article?art_id=48625&cat_id=43189).
- 20.Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: Положення Кабінету

- міністрів України від 21.10.1995 р. № 848-95-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-п> (дата звернення 14.06.2020)
21. Синчук С. Соціальні пільги як вид соціального забезпечення в Україні. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. IX регіон. наук.-практ. конф. Львів, 2003. С. 354-361.
22. Смородина О. В. Использование рыночных инструментов в сфере жилищно-коммунальных услуг : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Ростов-на-Дону. 2003. 160 с.
23. Субсидії на комуналку: світовий досвід. 2016. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2089081-subsidii-na-kommunalku-mirovoj-opyt.html>
24. Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України. *Форум права*. Харків, 2013. № 3. С. 717 - 724. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP>
25. Шинкарюк О. В, Кушлак О. І. Оцінки міжнародного досвіду формування та використання міжбюджетних трансфертів (у контексті побудови системи державного управління регіональним людським розвитком). *Управління економікою: теорія та практика* : зб. наук. пр. Київ. 2014. С. 141-156.
26. Яловий К. В. Регулювання Європейським Союзом та Світовою організацією торгівлі захисних заходів у сфері зовнішньої торгівлі. *Юридична наука і практика*. 2011. № 1. С. 31-37.

### Тлумачення терміну «субсидія» у сучасних наукових працях

Автор та джерело	Сутність поняття «субсидії»
Дюмулен І. І. [7, с. 410]	Фінансова дотація з боку уряду або громадського органу шляхом прямого переказу коштів або шляхом надання фінансових пільг, що зменшують витрати виробника, експортера або імпортера товарів, надання зазначеним особам товарів і послуг за пільговими цінами
Яловий К. В. [26, с. 33].	Фінансовий внесок держави. Вид недобросовісних методів торгівлі (unfair trade practices), який полягає в прихованні або відкритості фінансування урядом представників приватного сектору в обмін на діяльність, яку уряд бажає винагородити, стимулювати або сприяти цій діяльності
Легейда Н. М. [15]	Форма державного втручання, в результаті якого ціна товару стає вищою для виробників, або нижчою за ринкову ціну для споживача, або що приводить до зниження витрат і для споживачів, і для виробників
Кустова М. В. [14, с. 121]	Не просто форма оплати наданої третім особам послуги, а скоріше форма фінансування публічно значущої діяльності, здійснювана організацією на основі взаємодії з публічним суб'єктом у рамках укладеної з цією метою угоди
Смородіна О. В. [22, с. 58-60]	Основний інструмент державного регулювання відносин між населенням і підприємствами сфери житлово-комунальних послуг: в умовах, що склалися, необхідно уточнити розмір надаваної субсидії за житлово-комунальні послуги з урахуванням не тільки встановленої стандартом частки витрат на житлово-комунальні послуги в доходи сімей, але й з урахуванням технічного стану житла і ступеня його фізичного зносу
Шинкарюк О. В., Кушлак О. І. [25, с. 144]	Розгляд з точки зору розуміння як бюджетні трансферти. Широке за своєю сутністю поняття «трансфертні платежі» у бюджетній сфері трансформується та конкретизується за допомогою поняття «субсидії». У кожній країні є своя специфіка у наданні субсидій, проте всі їх різноманітні види можна об'єднати у дві основні групи: безумовні (або загальні) та умовні (або спеціальні)
Бюджетний кодекс Республіки Білорусь [4]	Бюджетний трансферт, який надається організації, фізичній особі, в тому числі індивідуальному підприємцю, на умовах участі у фінансуванні (співфінансування) для виробництва та (або) реалізації товарів (робіт, послуг) або часткового відшкодування цільових витрат
Положення про порядок призначення житлових субсидій [17, ст. 1311.]	Державна соціальна допомога громадянам - мешканцям домогосподарств, що не можуть самотужки платити за комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком
Караман О. Л. [10, с. 181]	Пільга, за якої держава виплачує за людину частину грошей, які та зобов'язана сплачувати за проживання у квартирі, будинку, гуртожитку за житлово-комунальні послуги
Синчук С. [21, с. 357]	Один із різновидів правових пільг, що надаються в грошовій або натуральній формі державою коштом державного або місцевих бюджетів, а також спеціальних фондів юридичним і фізичним особам, місцевим органам влади, іншим державам

## Методи вирішення проблем у сфері ЖКГ у країнах Варшавського договору

Напрями реформи	Країни						
	Росія	Німеччина	Польща	Естонія	Україна	Словаччина	Білорусь
Демонополізація ЖКГ	+	-	+	-	-	-	+
Перехід у власність не лише квартир, але й усього будинку	+	-	-	+	-	-	+
Збереження великих дотацій підприємствам ЖКГ	-	-	-	-	-	+	+
Нарахування пені за несплату комунальних послуг	+	-	-	-	-	-	+
Надання знижок на комунальні платежі дисциплінованим платникам	-	-	-	-	+	-	-
Примусове виселення за несплату комунальних платежів	+	+	+	-	-	-	-
Вжиття заходів щодо поліпшення житлового клімату	-	+	-	-	-	-	-
Надання субсидій державою	+	+	+	-	-	-	+
Зміна законодавства в сфері ЖКГ	+	-	-	-	-	-	+
Проведення капітального ремонту за рахунок власників житла	+	+	+	-	-	-	+
Об'єднання власників житла	+	+	-	-	-	-	-

Джерело: [11]